

Захарко Христина Олегівна,
студентка 3-го року навчання бакалаврської
програми «Право» факультету правничих наук
Національного університету
«Киево-Могилянська академія»

ВИБІР СПОСОБУ СУДОВОГО ЗАХИСТУ В СПРАВАХ ПРО РОЗІРВАННЯ ДОГОВОРУ ПРО НАДАННЯ ПОСЛУГ

50 Питання про вибір способу захисту порушеного цивільного права є недооціненим, проте важливим для юристів-практиків. Верховний Суд України неодноразово наголошував на важливості вибору належного та ефективного способу захисту. Зокрема, в пункті 63 постанови Великої Палати Верховного Суду від 22.09.2020 р. в справі № 910/3009/18 суд зазначає про те, що «ефективний спосіб захисту прав повинен забезпечити поновлення порушеного права, а в разі неможливості такого поновлення — гарантувати особі можливість отримання нею відповідного відшкодування, тобто такий захист повинен бути повним та забезпечувати таким чином мету здійснення правосуддя та принцип процесуальної економії (забезпечити відсутність необхідності звернення до суду для вжиття додаткових засобів захисту)»¹.

Така позиція Верховного Суду є цілком зрозумілою, адже є чимало випадків використання неефективного та неналежного способу захисту в конкретній ситуації, що призводить до негативного результату. Першим кроком

¹ Постанова Великої Палати Верховного Суду від 22.09.2020 р. у справі № 910/3009/18. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/91901363> (дата звернення: 13.01.2024).

для успішного захисту порушеного права є вибір відповідного способу захисту.

У частині 2 статті 16 Цивільного кодексу України (далі – ЦК України)² закріплено невичерпний перелік способів захисту цивільних прав та інтересів у суді, серед яких визнання права, визнання правочину недійсним та інші.

Проаналізувавши судову практику, ми розглянули, які із зазначених у статті 16 ЦК України способів захисту прав перед судом можуть застосовуватись при розірванні договору про надання послуг.

Перш за все, варто зазначити про пункт 7 частини 2 статті 16 ЦК України, який прямо закріплює такий спосіб захисту, як припинення правовідносин. В нашому випадку цей спосіб захисту буде основним, оскільки розірвання договору є припиненням правовідносин. Про це також говорить пан О. Бобошко, який у своїй статті про проблемні аспекти тлумачення поняття «розірвання» та «припинення» договорів вказує на те, що «розірвання» – це «припинення дії договору за суб'єктивними підставами на вимогу однієї сторони чи за домовленістю обох сторін, або на вимогу уповноважених законом інших осіб, або за рішенням суду до моменту належного виконання, що тягне за собою припинення необхідності виконання умов договору на майбутній період, відповідний розподіл вже виконаних частково обов'язків або настання інших правових наслідків за домовленістю сторін або з рішенням суду»³.

51

² Цивільний кодекс України: Кодекс України від 16.01.2003 р. № 435-IV; станом на 1 січ. 2024 р. URL: Цивільний кодекс України | від 16.01.2003 № 435-IV (rada.gov.ua) (дата звернення: 13.01.2024).

³ Бобошко О. О. Проблемні питання тлумачення поняття: «припинення договору» та «розірвання договору». *Традиції та новації юридичної науки: минуле, сучасність, майбутнє*. 2017. Т. 2. С. 569–572. URL: BoboshkoТом2_2017-228.pdf (onua.edu.ua) (дата звернення: 19.01.2024).

У справі № 712/3055/22 Соснівського районного суду м. Черкаси від 21.11.2022 р. ⁴ позивач — комунальний заклад «Черкаський геріатричний пансіонат Черкаської обласної ради» — звернувся до відповідача із позовом про розірвання договору про надання соціальних послуг через систематичне порушення умов отримання цих послуг. У цьому випадку можна яскраво побачити застосування такого способу захисту, як припинення правовідносин.

У судовій практиці рідко можна знайти застосування припинення правовідносин як єдиного способу захисту. Частіше за все цей спосіб захисту комбінують із іншими: відшкодування збитків, моральної шкоди тощо.

Найчастіше позивачі просять повернення сплачених за договором коштів, що можна віднести до способу захисту, закріпленого в пункті 5 частині 2 статті 16 ЦК України, примусове виконання обов'язку в натурі. До прикладу, в справі № 161/8202/22 Луцького міськрайонного суду Волинської області від 31.10.2022 р. ⁵ використовується цей спосіб захисту.

Напередодні початку повномасштабного вторгнення позивач уклав договір про надання консультаційних послуг із питань вступу до вищих навчальних закладів Австрії із відповідачем та оплатив 1195 євро за договором. Після 24 лютого 2022 р. позивач утратив можливість оплатити іншу частину послуг і відпала потреба у відповідному договорі, оскільки син позивача був евакуйований за кордон. Відповідно, позивач, посилаючись на істотну зміну обставин, вимагає розірвання договору та повернення сплачених грошових коштів. Тут маємо ком-

⁴ Рішення Соснівського районного суду м. Черкаси від 21.11.2022 р. у справі № 712/3055/22. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/107499482> (дата звернення: 13.01.2024).

⁵ Рішення Луцького міськрайонного суду Волинської області від 31.10.2022 р. у справі № 161/8202/22. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/107147815> (дата звернення: 13.01.2024).

бінацію способів захисту: припинення правовідносин, оскільки є вимога розірвання договору, та примусове виконання обов'язку в натурі, адже позивач просить повернути кошти.

Така сама ситуація склалась і в справі № 487/909/22 Заводського районного суду міста Миколаєва від 05.10.2023 р. ⁶: позивач уклав із відповідачем ТОВ «Лекс Тулс» договір із надання юридичних послуг та, відповідно до цього договору, сплатив 4 тисячі гривень, після чого відповідач фактично припинив виконувати договір. Тому позивач звернувся до відповідача із вимогою розірвати договір про надання юридичних послуг і повернути сплачені кошти.

Окрім примусового виконання обов'язку в натурі, часто використовують відшкодування збитків (пункт 8 частини 2 статті 16 ЦК України) та відшкодування моральної шкоди (пункт 9 частини 2 статті 16 ЦК України). Наприклад, у справі № 494/121/23 Іванівського районного суду Одеської області від 22.05.2023 р. ⁷ позивач звернувся до Товариства з обмеженою відповідальністю «ОНШОП» із позовом про захист прав споживачів. У позові особа зазначила, що відповідач не виконує умов укладеного договору про надання послуг із підбору, купівлі й доставлення авто з Європи, а тому просить розірвати договір і стягнути із відповідача кошти, сплачені за договором, неустойку та 100 тисяч гривень моральної шкоди. Тут, окрім припинення правовідносин і примусового виконання обов'язку в натурі, додається вимога щодо відшкодування моральної шкоди.

⁶ Рішення Заводського районного суду міста Миколаєва від 05.10.2023 р. у справі № 487/909/22. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/114112150> (дата звернення: 13.01.2024).

⁷ Рішення Іванівського районного суду Одеської області від 22.05.2023 р. у справі № 494/121/23. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/111173822> (дата звернення: 13.01.2024).

У справі № 199/25/22 Амур-Нижньодніпровського районного суду м. Дніпропетровська від 27.06.2022 р. ⁸ позивач також застосовує такий спосіб захисту своїх прав, як припинення правовідносин і відшкодування моральної шкоди, проте також просить про відшкодування збитків.

Позивач звернувся до ТОВ «Концертна Агенція “Рок Гвардія України”» із проханням про визнання договору про надання послуг у сфері концертної діяльності розірваним. Окрім цього, позивач також просив про стягнення збитків, які дорівнюють сумі, сплачених за договором, моральної шкоди та пені.

Цікавим є те, що в цій справі позивач вказав, що повернення сплачених коштів за договором про надання послуг є саме відшкодуванням збитків. Раніше ми зазначали, що вимога повернення сплачених коштів є примусовим виконанням обов'язку в натурі. Тож можна сказати, що в цьому випадку спосіб захисту обрано неправильно, проте суд не зауважив цього.

54

Також варто згадати про справу № 752/7023/23 Голоосіївського районного суду м. Києва від 21.08.2023 р. ⁹, де позивач звернувся до Товариства з обмеженою відповідальністю «“ТТВК” тм TUI Ukraine» із позовом про розірвання договору на туристичне обслуговування та повернення сплачених коштів. Проблема полягала в тому, що позивач не зміг скористатись відповідними послугами через введення воєнного стану в Україні, саме тому він звернувся до суду із відповідними вимогами.

Слід зазначити, що введення воєнного стану вплинуло на можливість виконання договору, на аргументацію сто-

⁸ Рішення Амур-Нижньодніпровського районного суду м. Дніпропетровська від 27.06.2022 р. у справі № 199/25/22. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/105054202> (дата звернення: 13.01.2024).

⁹ Рішення Голоосіївського районного суду м. Києва від 21.08.2023 р. у справі № 752/7023/23. URL: Єдиний державний реєстр судових рішень (court.gov.ua) (дата звернення: 19.01.2024).

рін і безліч інших фактів, проте жодним чином не позначилося на виборі способу захисту в цій справі. Як і у вже згадуваній справі № 161/8202/22¹⁰, де воєнний стан зумовив зміну істотних обставин, проте не вплинув на вибір способу захисту.

Тобто введення воєнного стану може впливати на виконання договору та може, загалом, бути причиною порушення права, невиконання зобов'язань тощо. Проте введення воєнного стану не впливає на вибір способу захисту, оскільки способи захисту не залежать від обставин, за яких порушилось право, важливим є лише те, як саме це право порушилось.

Вибір способу захисту порушеного права, що допоможе відновити його або надасть можливість отримання відшкодування або збалансування інтересів, є важливим кроком до позитивного результату.

Відповідно до аналізу вищезгаданих судових справ, можемо зробити висновок, що основним способом захисту порушених прав у справах, пов'язаних із розірванням договорів про надання послуг, є припинення правовідносин. Це пов'язане із тим, що розірвання договору є частиною припинення правовідносин.

Окрім того, додатково можуть застосовуватись такі способи захисту, як примусове виконання обов'язку в натурі, відшкодування збитків та відшкодування моральної шкоди.

Введення воєнного стану, з огляду на аналізовані справи, не впливає на вибір способу захисту цивільних прав, однак впливає на обставини виконання зобов'язання, що є чинником неможливості, неналежності їх виконання та (або) зміни обставин, якими сторони керувалися при укладанні договору.

¹⁰ Рішення Луцького міськрайонного суду Волинської області від 31.10.2022 р. у справі № 161/8202/22. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/107147815> (дата звернення: 13.01.2024).